

5. Quod etiam diverso modo intelligitur in relativis æquiparantiæ et disquiparantiæ, nam in relativis disquiparantiæ, saltem in communibus rationibus specificis, potest intelligi, unum relativum commune referri ad aliud sibi æquale et oppositum, ut patrem ad filium, majus ad minus. Et ratio est, quia cum hæ relationes sint diversarum rationum, non concipiuntur uno conceptu communi specifico, et ideo possunt abstrahi duo conceptus communes æquales, et sibi oppositi ac correspondentes. Quod secus est in relationibus æquiparantiæ; nam cum sint ejusdem rationis, habent eundem communem conceptum specierum, et ideo non potest tali conceptui respondere alius conceptus objectivus communis et oppositus correlative, ut simile non dicitur ad aliud simile in communi, nec æquale ad aliud æquale in communi, sed solum ratione individuorum, in quibus datur unum æquale distinctum ab alio. Et de his verum habet quod dixit Augustinus in lib. *Categoriar.*, cap. 11, *specialiter, ac regulariter, ut hæc categoria manifestius dignoscatur, non recte dici ad aliquid, nisi cum singulare ad singulare refertur.* Verum est statim ponere Augustinum exempla non solum in relativis æquiparantiæ, sed etiam in eis quæ diversorum sunt nominum et rationum; tamen in his nihil impedit, ut dixi, quominus unum etiam in communi ad aliud commune correlative referri intelligatur. Et in hunc modum hoc notavit Scotus, in 1, d. 21, et alii.

6. Hæc doctrina probabilis est, et licet supponat unum fundamentum falsum, nimirum, unum relativum terminari formaliter ad suum correlative, nihilominus potest esse utilis ad explicandum quomodo possint correlative assignari, quando nostris conceptibus abstrahantur, et in communi concipiuntur; sic enim recte sine dubio dicitur, non nisi in relationibus dissimilium nominum et rationum posse unum relativum commune alteri communi respondere; in relativis autem æquiparantiæ, aut in relativo in communi non posse, quia cum hæc abstrahantur vel a relativis ejusdem rationis, vel simpliciter ab omnibus relativis, unite concipitur utrumque relativum per modum unius secundum id in quo conveniunt, et ideo non potest hujusmodi relativo communi aliud æquale correspondere. Et ideo etiam de hujusmodi relativo in communi conceptu recte dicitur non esse de essentia ejus, ut immediate illi sic conceptu respondeat æquale correlative, sed satis

esse ut dum contrahitur ab inferiora, in eis inveniatur hæc relativorum reciprocatio. Imo addo, loquendo de relativo in communi, non esse de essentia ejus ut etiam mediate et in inferioribus exerceat dictam reciprocatorem relativam, quia communis ratio relationis prædicamentalis ut sic non postulat ut ei saltem ut contractæ ad inferiora respondeat altera relatio in alio extremo; nam si hoc esset de essentia relationis in communi, omnibus relationibus specificis deberet convenire; at hoc falsum est, nam relationibus non mutuis minime convenit. Nec refert quod eis possit respondere relatio rationis in alio extremo, quia hoc non spectat ad essentiam relationis realis, cum sit mere extrinsecum ex imperfectione nostra.

7. *Relativum in communi non est ad aliud tanquam ad correlative.*—Atque hinc ulterius colligo, cum relativum in communi definitur esse ad aliud, illud aliud non posse accipi pro correlative, quia per illam definitionem traditur aliquid essentielle relativo, ut sic; non est autem essenziale relativo ut ei respondeat correlative, neque immediate et in communi conceptu, neque in suis particularibus omnibus, ut ostensum est. Quod præterea confirmatur, quia si aliud est ipsum correlative, quæro an sit correlative reale, aut rationis, vel alterutrum indifferenter, seu juxta exigentiam inferiorum relationum; nihil autem horum dici potest. Nam duo prima membra facile excluduntur, quia neutrum eorum potest esse universale omnibus relationibus, ut satis constat ex dictis. Tertium etiam non est verisimile, tum quia alias illud aliud valde æquivoce sumeretur, cum relativum rationis fere æquivoce relativum sit; tum etiam quia (ut dicebam) correspondentia relationis rationis non est ex naturis rerum, et ideo non potest ad essentiam relationis pertinere.

8. Dico igitur, illud aliud in dicta definitione dicere terminum relationis ut sic, qui non dicit correlative, ut tale est, sed aliud extremum, prout in se habet sufficientem rationem terminandi, quæ ratio fere semper est absoluta; et si interdum est aliqua relatio, non tamen ut exercet munus relationis oppositæ alteri relationi, sed prout in se habet aliquam unitatem, vel similem rationem communem rebus absolutis.

9. *Relativum in communi habet terminum in communi sibi respondentem.*—Unde infero ulterius, relationem in communi posse concipi

pi ut habentem aliud ad quod dicat habitudinem, non solum in suis inferioribus, sed etiam ut conceptam illo communissimo conceptu, nam relationi in communi correspondet etiam terminus in communi. Neque inde sequitur dari duo genera suprema, quia terminus in communi non est aliquod relativum ut sic, et ideo non constituit, in prædicamento ad aliquid, aliquod genus.

10. *Ratio communis termini cur proprium non constituat prædicamentum.*—Dices: ergo saltem constituet commune aliquod genus alterius prædicamenti, quod est plane falsum, quia illa ratio termini vagatur per omnia prædicamenta, imo et extra prædicamentum, quia ipsi Deo convenit. Respondetur negando consequentiam, quia ratio termini non est in rebus aliqua ratio vel proprietas realis aliquo modo distincta ab ipsis, vel accidens ipsis, sed est ipsamet entitas uniuscujusque rei, quatenus apta est ad terminandam relationem alterius. Quæ ratio est quasi transcendentalis, et forte non est univoca, præsertim cum in Deum et creaturam conveniat. Unde sub ea ratione in nullo prædicamento per se ponitur, sed reduci potest ad prædicamentum relativorum, tanquam quoddam additum, sicut ponitur in definitione eorum. Potestque hoc a simili declarari, quia sicut convenit relationi in communi habere terminum, ita et habere fundamentum; nec videtur dubium quin hæc ratio fundamenti relationum possit aliquo modo in communi concipi tanquam adæquate respondens relationi etiam in communi conceptæ, quia in propria natura relationis prædicamentalis ut sic includitur, quod supponat fundamentum, et in eo rationem aliquam ob quam consurgat seu resultet. Non est autem necesse ut hæc communis ratio fundamenti sit aliquod genus, sed est ratio quasi transcendentalis, quæ vagatur per omnia prædicamenta. Unde Aristoteles quantitati attribuit per modum proprietatis, quod sit sufficiens fundamentum æqualitatis vel inæqualitatis, qualitati vero, quod sit fundamentum similitudinis, vel dissimilitudinis (ita enim has proprietates ibi declaravimus). Quæ ratio fundamenti ut sic non est in eis aliqua ratio respectiva, neque etiam est aliqua ratio absoluta distincta ab ipsis, sed est ipsamet entitas uniuscujusque, quatenus per se habet talem aptitudinem, et ideo ad prædicamentum uniuscujusque formæ reducitur per modum proprietatis, et indirecte posset reduci sub ea ratione ad prædicamentum relationis tanquam fundamentum ejus; ita ergo de relationis termino existimandum censeo. Atque hæc sint satis de primo puncto.

Quomodo supremum genus relativorum ad inferiora descendat.

11. Secundus punctus hujus sectionis est, quomodo hoc summum genus relationis per varia genera usque ad infimas species descendat, seu dividatur. Quæ res magna ex parte declarata est in superioribus, in quibus varias divisiones relationis attigimus et explicavimus. Quarum prima ac præcipua fuit trimembris, per varia fundamenta genere diversa, quæ sub his nominibus unitatis, actionis et mensuræ recenseri sciant. Ex quo facile intelligitur, sub quolibet horum membrorum ulterius procedi posse, verbi gratia, in primo per varios modos unitatum, et quia sub unitate multitudo subintelligitur, primo dividendæ erunt relationes unitatis a relationibus multitudinis seu diversitatis, et postea, juxta varios modos unitatis aut multitudinis realis, dividuntur etiam sub utroque genere relationes. Idemque proportionaliter dicendum est de actione, et consequenter etiam de passione, et de potentia activa et passiva, vel latius etiam de causa et effectum, si hæc omnia sub illa voce comprehenduntur. Ac denique idem est de ratione mensuræ, nam etiam in eo genere variantur relationes, juxta diversas proportionales mensurarum et mensurabilium.

12. *Divisio relationis in mutuam et non mutuam, qualis.*—Ex hac autem divisione insurgunt aliæ, quæ in superioribus etiam tactæ sunt, nimirum, divisio relationis in mutuam et non mutuam, quæ satis late declarata est. Ex dictis tamen constat hanc non esse subdivisionem alicujus membri præcedentis divisionis, sed potius esse aliam adæquatam divisionem relationis in communi, complectentem sub uno membro, scilicet, sub relatione non mutua, tertium membrum prioris divisionis, et nonnullas alias relationes contentas sub prioribus membris; sub altero autem membro comprehendentem fere prima duo genera præcedentis divisionis. Possent autem hæc duæ divisiones ita subordinari, ut prius dividatur relatio in eam, quæ ex vi fundamenti formalis est non mutua, et eam quæ ex vi fundamenti seu ex genere suo id non habet, et hæc rursus subdividatur in relationem fundatam in actione, vel unitate,

et sic procedatur, donec in illis duobus generibus perveniatur ad relationes inter Deum et creaturam, quæ non tam ex formali ratione fundamenti seu rationis fundandi, quam ex peculiari natura et conditione Dei habent quod sint non mutæ, et ita facile erit per subordinatas divisiones hujusmodi prædicamentum constituere.

13. *D. Damasceni dictum explicatur.* — Illud enim animadversione dignum est, Divum Damascenum, in sua Dialectica, c. 50, cum alias plures relationum divisiones ponat, hanc prætermisisse, imo significare, non recte consentire hanc divisionem cum relativorum natura, siquidem (ait) *mutua habitudo, ea quæ ad aliquid sunt efficit.* Verumtamen hæc verba vel non sunt intelligenda de singulis relativis, sed de complexu utriusque; ille enim vere consistit in mutua habitudo; non est autem necesse ut talis reciprocatio saltem realis in omnibus relativis interveniat; vel, si illa verba applicentur ad singula relativa, mutua habitudo intelligenda est cum proportione, quia ex parte relationis necesse est ut ad aliud tendat, ex parte vero termino ut sit id ad quod aliud tendit. Quod vero Damascenus illam divisionem prætermiserit, mirum non est, quia non omnia dixit, quæ de relationibus dici possunt, et fortasse causa fuit, quia, nostro modo concipiendi, omnes apprehenduntur ut mutæ.

14. *Divisio relativis in ejusdem vel diversæ appellationis.* — Altera divisio supra tacta est in relationem ejusdem vel diversæ appellationis, seu æquiparantiæ vel disquiparantiæ, et hanc late tractat Damasc., dicto cap. 50, quam subdividit in relationem præcellentiæ, ut esse donum, esse majus, esse causam; et relationem inferioritatis, ut esse servum, effectum, aut minus, etc., quæ subdivisiones ad relationes disquiparantiæ pertinent, nam in relationibus æquiparantiæ, cum sint ejusdem rationis, non potest esse illa diversitas. Et fortasse inter res creatas nunquam reperitur relatio disquiparantiæ, absque illa diversitate; tamen inter personas divinas invenitur sine præcellentiæ, vel inæqualitate, nisi quis velit cum Patribus Græcis ipsum ordinem originis dignitatem appellare; de quo alias. Hæc autem divisio, in rigore et proprietate sumpta, non est divisio relationis in communi, sed mutæ; nam non mutua cum non sit reciproca, non est ejusdem nec diversæ rationis in utroque extremo. Nisi quis velit sermonem extendere ad eam denomi-

nationem correlativam, quæ ex relatione rationis sumitur; sic enim omnia correlativa erunt ejusdem vel diversæ denominationis. Denique hæc divisio, ut ex dictis constare potest, non datur per id quod per se ac formaliter pertinet ad rationem relationis, quia, ut diximus, una relatio formaliter non terminat alteram; unde neque dat illi speciem aut essentialem diversitatem: quando autem uni relationi altera respondet ejusdem vel diversæ rationis, est indicium diversitatis fundamenti ac termini formalis, et ita, quod attinet ad constitutionem hujus prædicamenti, hæc divisio ad præcedentes revocanda est.

Differentia essentialis et specifica relationum unde sumenda.

15. Una tamen poterat superesse quæstio circa hunc secundum punctum, videlicet, unde sit sumenda distinctio specifica et essentialis relationum usque ad ultimas species, an, scilicet, ex fundamento vel ex termino. Aliqui enim ita distribuunt inter hæc duo munera, ut dicant a fundamento habere relationem entitatem, a termino autem speciem seu essentiam et distinctionem essentialem. Alii vero utramque munus utrique attribuunt, unicuique in suo genere. Quod mihi non displicet; existimo tamen utrumque dicendi modum recte explicatum continere veritatem. Itaque formaliter et intrinsece relationes constituuntur suis propriis differentiis in propriis speciebus, et per eas essentialiter distinguuntur, hoc enim commune est omnibus rebus. Tamen, quia totam suam essentiam habet relatio in ordine ad terminum, ideo ab illo quasi ab ultima forma extrinseca sumitur specificationem, et ideo per illum distinguitur et definitur, ut supra dictum est, sect. 8. Quia vero etiam fundamentum formale est per se et intrinsece requisitum ad relationem, potest dici etiam concurrere ad essentiam relationis, quasi per modum causæ materialis extrinsece. Et ita D. Thomas interdum hoc tribuit fundamento, interdum termino, ut patet ex 3 parte, quæst. 35, art. 5, et 1 parte, q. 32, art. 2, ubi simpliciter id tribuit termino, quia ille est quasi ultimum et magis formale respectu relationis. Vide Soncin., 5 Metaph., quæst. 32, et supra dicta, sectione 8, num. 9, et sect. 40, n. 14.

Sintne plures relationes solo numero diversæ simul in eodem subjecto.

16. Circa tertium punctum occurrebat hoc

loco quæstio de individuatione relationum; certum est enim quod, sicut in cæteris prædicamentis constitutio lineæ prædicamentalis descendit a supremo genere usque ad individua, ita etiam in hoc; controversum autem est an, sicut ad essentialem constitutionem et specificationem relationum concurrat suo modo terminus, ita etiam ad individuationem. Ex quo pendet etiam decisio illius vulgaris quæstionis, an idem subjectum sub eadem ratione specifica referatur ad plures terminos eadem numero relatione, vel diversis. Quæstionem sufficienter, ut existimo (est enim res non magni momenti) attigi supra, disp. 5, sect. 8, ubi de individuatione accidentium, et an possint esse plura numero in eodem subjecto, generatim tractavi.

17. Et juxta principia ibi posita, sine ulla difficultate concedi potest plures relationes solo numero differentes, respicientes diversos terminos, esse simul in eodem subjecto, ut, verbi gratia, duas paternitates in eodem homine respectu duorum filiorum. Quia effectus formalis unius non est omnino similis effectui formali alterius, ut citato loco declaravi. Item quia, posito uno termino, resultat aliqua relatio, quæ omnino pendet ab illo; addito vero alio termino, additur novus respectus, qui manebit etiamsi alter terminus destruat. Item quia unusquisque terminus est totalis terminus alicujus relationis, quandoquidem illo solo posito consurgit aliqua relatio. Et similes rationes possunt facile multiplicari, propter quas Scotus, et alii, quos ibi citavi, hanc opinionem amplectuntur. Neque in ea est difficultas alicujus momenti, præter eam generalem, quod accidentia individuantur ex subjecto, de qua citato loco satis fuse dictum est.

18. *Quid consequenter dicendum hac super re, si relatio est distincta in re a fundamento.* — Quoniam vero in hac re potest magna ex parte dissensio esse in modo loquendi, advertendum est, aliter procedendum esse si teneamus relationem esse rem, vel modum realem ex natura rei distinctum a fundamento, aliter vero si solum ratione distinguitur. Nam juxta priorem sententiam, non potest consequenter negari quin, multiplicatis terminis, realiter augeantur respectus, et quin, addito novo termino, aliquid reale addatur præexistenti relativo. Ut cum pater generat secundum filium, aliquid respectivum acquirit quod antea non habebat, æque distinctum ab ipso, ac erat paternitas quam antea ha-

bebat, quia hoc convincunt, consequenter loquendo, rationes factæ. Et quia est omnino eadem ratio, nam si Petrus cum genuit primum filium, indiguit nova re, aut novo modo reali distincto, ut ad illum realiter referretur, cur non etiam quando de novo incipit referri ad secundum? Neque enim dici potest priorem entitatem aut modum sufficere, tum quia non potest effectus formalis crescere, nisi realiter crescat forma; tum etiam quia prior relatio adæquate referebat ad primum filium, et ab illo pendet in esse, et in definitione et cognitione; non enim cognoscitur hæc relatio ut hæc numero, nisi ut referens ad hunc numero terminum, ut aperte Aristoteles declaravit in Prædicam., c. de Ad aliquid.

19. Jam vero si semel admittatur fieri additionem realem in relativo, facta additione novi termini, fortasse est solum de nomine quæstio, an illud additum sit distincta relatio, vel componat unam cum præexistente, sicut secundus gradus cum primo componit unum calorem; ita enim aliqui explicant unitatem hujus relationis, ne videantur in infinitum relationem multiplicare, et ut universe defendant illud axioma, in uno subjecto tantum esse unum accidens unius speciei. Verumtamen qui sic loquuntur, non possunt satis illam unitatem explicare, nisi tantum denominative, ratione unius subjecti seu suppositi. Nam si consequenter loquantur, necesse est ut dicant, tantam esse distinctionem inter paternitatem ad primum filium, et id quod additur patri, genito secundo, quanta est inter paternitatem ipsam et fundamentum ejus; itaque si hæc distinguuntur realiter vel modaliter, etiam illa. Probatur, quia relatio paternitatis ad primum filium ita comparatur ad id quod additur respectu secundi filii, ut possit illa paternitas esse sine hoc addito, et e converso possit manere hoc additum, et constituere patrem, sine illa prima paternitate; ergo si paternitas est modus realis distinctus, quia est separabilis a fundamento, etiam isti duo modi erunt inter se actu distincti ex natura rei, quia unus est separabilis ab alio, et e converso. Et similiter, si paternitas est propria entitas realiter distincta a fundamento, etiam illi duo respectus erunt inter se realiter distincti, ut recte et consequenter docet Scot., quia sunt mutuo et vicissim separabiles. Ostensum est autem supra, disp. 7, quæcunque duo ita distinguuntur in re, ut vicissim

et unum sine alio, et alterum sine altero manere possit, et alioqui non sunt modi alicujus subjecti, cum quo habeant identitatem realem, tunc illud esse sufficiens signum distinctionis realis inter illa. Sed relationes, juxta illam sententiam, non sunt modi, sed propriae entitates realiter distinctae a subjectis, et inter se ita comparantur respectus patris ad primum filium, et ad secundum, ut et prior sine posteriori et posterior sine priori existere possit; ergo distinguuntur inter se vera distinctione reali.

20. Posita autem hac distinctione, nulla ratio reddi potest cur illae non distinguantur ut duae relationes, vel cur dicantur esse duo gradus, vel duae partes unius relationis, et non potius relationes duae. Primum enim non recte æquiparantur gradibus intensionis; nam inter hos gradus est subordinatio per se, et in eis est propria compositio et unio per propriam latitudinem, vel propria indivisibilia, ut præcedenti disputatione declaratum est; illae autem duae relationes non habent subordinationem per se; neque enim una per se supponit alteram, vel ab illa pendet, neque habet unaquæque earum latitudinem aliquam in se, sed est mere indivisibilis in ordine ad suum terminum; unde neque proprie componunt aliquam latitudinem quasi continuam, quia hæc non componitur ex indivisibilibus. Deinde, nullum aliud genus unionis inter illas duas entitates excogitari potest, ob quam dicantur esse duae partes unius relationis, quia neque inter se comparantur ut potentia et actus, neque habent inter se aliam habitudinem, præter eam quæ est esse in eodem subjecto. Et hoc a fortiori confirmari potest ex his quæ supra diximus de simili habituum unitate vel compositione physica. Imo illa unitas vel compositio artificiosa, quæ in habitibus consideratur, vix potest habere locum in relationibus, et ideo de illa nihil tractatur.

21. Alio vero modo posset quis excogitare unitatem hujus relationis ad plures terminos, non per additionem aut compositionem realem, sed per mutationem relationum, ita ut unaquæque in se sit indivisibilis; differunt tamen inter se, quia una habet pro adæquato termino unam rem, verbi gratia, unum filium, alia vero duos, alia tres, etc. Unde juxta hanc sententiam, quando pater secundum filium generat, nova quidem relatio ei acquiritur, non tamen præexistenti additur, sed prior perit, et alia de

novo resultat, quæ indivisibiliter et adæquate refert illum hominem ad duos filios, et non ad plures nec pauciores: et si generet tertium, amittet illam, et acquirat aliam referentem ad tres eodem modo. Quod enim una relatio possit adæquate respicere plures terminos indivisibiliter, certum videtur; sic enim in relativis realibus prædicamentalibus totum refertur ad plures partes, vel unitas ad binarium relatione subdupli; et in transcendentalibus idem intellectus respicit plura intelligibilia in adæquate, et in relativis eadem relatio generis respicit plures species. Sic ergo intelligi potest in quocunque genere vel specie relationum dari aliquas in individuo, indivisibiliter, et adæquate respicientes plures terminos, qui respectu illarum erunt partiales, ex illis vero consurgit terminus adæquatus, qui sit unus collectione quadam; et ideo talis relatio non consurgit nisi posito adæquato termino, non vero posito uno vel altero partiali; e contrario vero aufertur seu mutatur ablato vel addito quocunque termino partiali, quia hoc ipso mutatur terminus totalis.

22. Tandem hoc modo opinantur multi de relatione unius filii ad patrem et matrem. Nam quod illa relatio, per se loquendo, sit una indivisibilis, inde fit probabile, quod pater et mater concurrunt ut una causa, et per se necessaria, et unica actione (præsertim si mater concurrat active). Unde alterutro parente mortuo, necesse est illam relationem perire, quia si indivisibiliter respiciebat duos, nec potest dividi in partes, nec tota manere, cum jam non habeat adæquatum terminum, nec referat ad duos; perit ergo tota; necessarium ergo erit ut oriatur alia, quæ ad unum tantum parentem referat, si superstes sit; nam vere ac realiter ad illum refertur filius.

23. Sed licet hic modus dicendi ad consequenter loquendum in illa sententia videatur acute excogitatus, tamen revera est voluntarius et sine fundamento. Quæ est enim necessitas introducendi illam frequentem mutationem relationum? Alias quoties nova res alba fieret, mutarent cætera omnia alba, quæ antea erant, suas relationes similitudinis respectu omnium, et novas acquirerent. Deinde, cur pater amittet relationem ad primum filium, genito secundo, cum nihil eorum tollatur, quæ ad esse illius relationis necessaria erant? Quia, non obstante secundo filio, prior semper est sufficiens terminus illius

relationis. Item quamvis verum sit, posse unam relationem respicere plura adæquate, quando per se et ex vi suæ speciei illa requirit ut resultet vel conservetur, seu ut exerceat suum effectum formalem, ut est in relatione totius aut subdupli, tamen quando relatio non postulat hoc ex sua ratione, et termini solum per accidens multiplicantur, ut contingit in paternitate, filiatione, similitudine, etc., mere gratis dicitur consurgere unam indivisibilem relationem, quæ adæquate respiciat collectionem plurium terminorum, eo vel maxime quod plures filii distinctis generationibus producantur; cur ergo resultabit una indivisibilis relatio complexens utrumque terminum?

De relatione filii ad patrem et matrem.

24. *Ferrariensis opinio improbat.*—Quod vero dicebatur de relatione filii ad duos parentes, etiam est incertum. Nam aliqui putant in filio esse duas relationes, non solum numero, sed etiam specie differentes, quia existimant relationem patris et matris etiam specie differre, eo quod ille active, hæc tantum passive concurrat. Ita tenet Ferrar., 2 contra Gent., c. 11, § Ex istis, quanquam addat, illas relationes esse duas formaliter, unam vero realiter seu materialiter; quod non video quomodo consequenter dicatur, supponendo relationem esse quid distinctum in re a fundamento, ut ille supponit.

25. *Fonseca opinio non probatur.*—Alii vero dicunt esse unam relationem ad utrumque parentem, etiamsi pater active et mater solum passive concurrat; et simul aiunt, eandem omnino relationem, et immutatam manere, etiamsi alter parens moriatur. Ita Fons., lib. 5 Metaph., cap. 15, quæst. 5, sect. 3. Sed utrumque est mihi difficile creditu. Primum quidem, quia si mater solum passive concurrat, ergo relationes patris et matris ad filium erunt specie diversæ, cum habeant fundamenta adeo distincta; ergo fieri non potest ut eis respondeat unica relatio in correlativo, quod docet D. Thomas, 1 parte, q. 32, art. 2. Quia correlativa specie diversa vel sunt termini formaliter diversi, vel eos indicant; relationes autem habent diversitatem ex terminis formalibus. Item relatio effectus ad causam diversi generis etiam est diversa, sive illa materialis sit, sive formalis, sive efficiens; si ergo causalitates patris et matris differunt, ut efficiens et materialis, relationes in effectu erunt diversæ. Unde, illa sententia supposita.

pater et mater non tam componunt unam causam totalem, cum non causent in eodem genere, quam collectionem plurium causarum diversorum generum, qualia sunt materia et efficiens. Secundo, est difficile creditu in illa sententia, quod relatio sit una indivisibiliter ad patrem et matrem, ut complent unam causam totalem, et tamen quod eadem relatione integra maneat, ablato illo adæquato termino ex altera parte, quia relatio pendet ex termino adæquato. Quod ita declaro, quia, ablato uno parente, jam illa filii relatio non potest habere suum adæquatum effectum formalem, cum non possit referre filium ad utrumque parentem; ergo absolute non potest habere effectum formalem suum, quia, cum indivisibiliter illum causet, non potest conferre partem ejus, et non totum, nec potest tota manere quin conferat totum effectum, cum non maneat nisi in subjecto, et inherens.

26. *Aliorum opinio.*—Alii ergo, qui cum Galeno, Scoto, et aliis, satis probabiliter censent matrem active concurrere, existimant filium referri ad patrem et matrem duabus relationibus ejusdem speciei, et quia diversitas in concursu paterno et materno accidentaliter tantum est. Et quamvis pater et mater simul componant unam causam totalem efficientem, juxta hanc sententiam, tamen sicut non sunt una causa, nisi collectione plurium partialium, ita satis est ut illis correspondeat unum correlativum collectione plurium relationum. Quanquam hic posset cum aliqua probabilitate dici illas relationes componere unam, non proprie physica unitate, sed quasi artificiali, et accommodata unitati termini. Quocunque vero ex his modis de relatione filii sentiatur, nihil refert ad dictam sententiam, quam impugnamus; nullum enim auctorem invenio qui dixerit, filium cum orbatur altero parente, amittere relationem quam habet ad utrumque, et novam acquirere, qua ad solum superstitem referatur, neque id habet ullam verisimilitudinem.

27. Ita ergo sentiendum videtur de multiplicatione relationum solo numero differentium in eodem subjecto respectu plurium terminorum adæquatorum et ejusdem rationis. Quod quidem juxta sententiam, quam veram existimamus, scilicet, relationem non esse rem aut modum ex natura rei distinctum a fundamento, facilius expeditur. Quia dubitari non potest quin respectus ad terminos distinctos realiter, quorum unus potest sine

modo esse, et e converso, distinguantur ratione ratiocinata, quæ habet fundamentum in re. Unde, sicut hæc distinctio sufficit, ut relatio constituat peculiare genus, et censeatur quasi alia forma a fundamento, ita etiam sufficit ut illi respectus ad diversos terminos dicantur plures relationes numero distinctæ eo genere distinctionis, quod in hujusmodi relationibus locum habet, scilicet rationis ratiocinatæ. Et ita facile tollitur admiratio de multiplicatione relationum, et omnia argumenta, quæ in contrarium objici solent, difficultatem non habent, præsertim his suppositis, quæ de principio individuationis diximus; neque etiam ad persuadendam hanc sententiam in hoc sensu oportet rationes multiplicare, nam præterquam quod per se satis est verisimilis, quæ insinuatæ sunt, sufficiunt.

28. Denique in hoc sensu non multum repugnat D. Thomas huic sententiæ; nam 3 parte, quæst. 35, art. 5, ad 3, ait in uno filio esse unam relationem ad duos parentes, et duas secundum rationem, et e converso ait, in pluribus hominibus trahentibus navim, esse unam relationem, quod non potest intelligi de unitate rei, cum subjecta realiter distinguatur; et aliis locis, licet dicat in uno patre esse unam relationem ad plures filios, dicit tamen in eo esse plures respectus. Et eodem modo loquitur Hispalens., in 3, dist. 8, notab. 3, et Capreol., ibidem, in solut. argument. Non vocantur autem illi respectus plures nisi ob distinctionem rationis; ergo eodem modo dici possunt plures relationes. Et tandem declaratur a simili; nam Theologi simpliciter vocant paternitatem et spirationem activam in divinis duas relationes propter distinctionem terminorum, etiamsi in se ratione tantum distinguantur; quid ergo mirum quod in præsentibus dicantur etiam plures relationes ad plures terminos realiter distinctos?

SECTIO VIII.

Quænam proprietates communes sint omnibus relativis.

1. De hac re nihil Aristoteles dicit in Metaphysica; in Dialectica vero nonnullas posuit relativorum proprietates, quas breviter exponere oportet, quanquam earum aliquæ jam explicatæ sint. Possemus autem sermonem extendere ad communia entis attributa, præsertim unum et bonum; nam peculiarem habent difficultatem in modo quo relationi-

bus conveniunt. Sed de unitate jam satis multa dicta sunt. Circa bonitatem vero occurrebat illa quæstio, an relatio dicat perfectionem, quam supra tractavimus, disp. 10, et ostendimus ita dicere perfectionem, sicut habet entitatem. Unde si est res distincta a fundamento, vel etiam modus realis ex natura rei distinctus, necesse est ut perfectionem aliquam realem illi addat; si vero nihil rei addit, sed sola ratione distinguitur, perfectionem quidem realem dicet, non tamen in re distinctam; et consequenter, simpliciter loquendo, non addet perfectionem suo fundamento, sed dicet eandem sub diversa ratione. Cætera in dicto loco satis tractata sunt.

An relatio contrarium habeat.

2. Deveniendū ergo ad proprietates relativorum a Philosopho assignatas, prima est, quod relatio habeat contrarium; nam virtus vitio contraria est. Sed hæc non assignatur ab Aristotele ex propria sententia, sed tanquam consequens ex prima definitione relativorum, quæ omnia relativa secundum dici complectebatur. Potius ergo contrarium numerari potest inter proprietates relationis, quod illi, quatenus talis est, nihil est contrarium, ut idem Philosophus dixerat in c. de Qualit. Sed habet relatio suum proprium oppositionis genus, quod jam explicatum est.

An relatio magis aut minus suscipiat.

3. Secunda proprietas est, quod relatio suscipit magis et minus, quam dicit Aristoteles convenire quibusdam relationibus, non omnibus; nam duplum non est magis et minus duplum, simile autem vel æquale dicitur magis et minus. Sed est advertendum, aliter tribui hanc proprietatem relationi quam qualitati; huic enim convenit, quia vere est intensibilis et remissibilis, ut præcedenti disputatione tractatum est. Relatio vero non est ita intensibilis, quia nec per se, cum per se non fiat, nec augeatur; nec ratione fundamenti; nam, licet fundamentum intendatur, non necesse est intendi relationem; non sunt enim magis similia duo alba intensa ut octo, quam antea cum erant ut quatuor; e contrario vero interdum fiunt magis similia per remissionem fundamenti, aut termini, aliquando vero minuitur similitudo.

4. Hoc vero magis aut minus in relationibus non est propter intensionem earum, sed propter variationem, ut bene notavit Fonseca,

DISPUTATIO XLVIII.

DE ACTIONE.

lib. 5 Met., c. 15, q. 5, sect. 2. Relatio enim æqualitatis, verbi gratia, proprie dictæ (et idem est de perfecta similitudine) non suscipit magis et minus, quia in indivisibili consistit; nam si ex duobus æqualibus alterum creseat, non fiunt minus æqualia, sed perit æqualitas; inæqualitas vero esse potest major et minor, propter majorem et minorem recessum a perfecta æqualitate; et eodem modo æqualitas vel similitudo late et vulgari modo dicta dicitur major et minor; tamen illæ relationes majoris vel minoris inæqualitatis revera sunt diversæ, et non eadem, quæ augeatur vel minuatur, quia termini et fundamenta earum sunt diversa, et proportioniones in quibus consistunt sunt etiam diversæ, atque ita unaquæque in suo gradu inæqualitatis in indivisibili consistit. Sic ergo dicuntur quædam relativa suscipere magis et minus, id est, denominari magis et minus talia per accessum vel recessum ab uno perfecto termino, non per intensionem aut remissionem.

Quomodo relativa ad convertentiam dicantur.

5. Tertia proprietas est, quod relativa dicuntur ad convertentiam, quam aliqui ita exponunt, ut idem sit quod mutuo referri, seu quod uni relationi semper respondeat alia. Sed, ut constat ex dictis, in hoc sensu non conveniet hæc proprietas omnibus relationibus, nisi extendatur ad relationem rationis. Unde non est hic sensus Aristotelis, sed solum quod secundum aliquam denominationem unum denominetur cum adjunctione alterius, et e converso, ut scientia dicitur scibilis scientia, et scibile dicitur scientia scibile; et ideo ait Aristoteles, hanc convertentiam interdum in eodem, interdum in diverso casu fieri. Unde hæc proprietas magis pertinet ad modum loquendi de relationibus quam ad rem, quanquam ille modus loquendi in re habeat fundamentum. Non est autem hæc proprietas peculiaris relationum prædicamentalium; nam etiam convenit relativis transcendentalibus, imo et relativis rationis.

6. Quarta proprietas est, quod relativa sunt simul natura. Quinta, quod sint simul cognitione et definitione, quæ jam sunt a nobis expositæ; et ideo de præsentibus disputatione hæc sufficiant.

1. De sex ultimis generibus accidentium perpauca docuit Aristoteles, tam in Dialectica quam in Metaphysica; sola enim eorum numeratione contentus fuit. Imo in 5 Met., c. 7, ita ea numerat, ut habitum et situm omittat; ubi Comm., com. 14, ait: *Tacuit prædicamenta situs et habitus, propter abbreviationem sermonis, vel quia latent.* De aliis vero quatuor multa sumi possunt ex Aristotele in libris Physicorum; nam de actione et passione agit in tertio; de tempore et loco, in quarto. Hic vero a nobis tractanda sunt latius et abstractius, prout ratio metaphysica postulat. Et quamvis de his prædicamentis generatim tractari soleat, an sint absolutum quid, vel respectivum, aut mistum ex utroque, et an sint res vel modi distincti a reliquis, tamen hæc melius explicabuntur in singulis horum prædicamentorum, quia existimamus nullam esse realem rationem communem his omnibus prædicamentis et illis solis, de qua possint illæ communes quæstiones tractari; est autem res valde confusa et operosa, de rebus distinctis ut distinctæ sunt aliquid communiter disputare propter hanc solam extrinsecam denominationem, qua hæc genera dicta sunt sex ultima prædicamenta.

2. *Cur de actione ante alia sermo sit.* — *Actio unum entis genus.* — Igitur de actione, quam semper Aristoteles primo loco numerat inter hæc, multa dicta sunt a nobis in superioribus, cum de causa efficiente ageremus. Nam cum actio sit causalitas causæ efficientis, ut ibi diximus, necessarium fuit de actione dicere quidquid ad intelligendam causalitatem illius causæ fuit necessarium. Sumendum ergo hic est ex ibi dictis actionem esse aliquid in rerum natura, contentum in latitudine entis, et ex natura rei distinctum a re quæ per illam fit, quæ cum ibi sint satis probata, hic repetere non esse necesse, quanquam necessarium sæpe erit hæc iterum atque iterum inculcare. Ex his etiam supponimus ut certum, actionem esse quid distinctum a cæteris prædicamentis, præterquam a passione, de qua et de distinctione inter illas dicemus disputatione sequenti; et a Quando, de quo est peculiaris difficultas communis omnibus prædicamentis, quomodo distinguatur ab illis, quam in suum locum reservamus; et a relatione, quod infra tractandum est, quia aliqua